

جمهوری اسلامی ایران

شورای عالی حوزه علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خاوران

حوزه علمیه الزهراء سلام الله علیها

شهرستان نجف آباد

مقاله سیر مطالعاتی 2

کانون امیر المومنین

عنوان:

روش تربیتی تکرار از منظر قرآن

استاد راهنما:

سرکار خانم فاطمه رحیم پور

نگارندگان:

سمیه ابراهیمی

فاطمه ابراهیمی

ندا پایمرد

حکیمه کریمیان

زینب مردانی

تابستان 1392

چکیده

قرآن، کامل‌ترین کتاب تربیتی و اخلاقی است و جامع‌ترین هدف‌ها و روش‌های تربیتی در ابعاد فردی و اجتماعی را در بردارد. روش‌ها و دستورالعمل‌های تربیت اخلاقی و اجتماعی قرآن مبتنی بر ویژگی‌های فطری و قوانین حاکم بر نفسانیات انسان است که یکی از این روش‌های تربیتی قرآنی، «تکرار آیات، الفاظ و حروف» است. پدیده‌ی «تکرار» چنان در قرآن، برجسته است و اهمیت دارد که از آغاز توجه متکلمان، ادیبان، مفسران و دیگر دانشمندان اسلامی را به خود جلب کرده است. در این جا سؤال اصلی مطرح می‌شود که روش تربیتی تکرار از منظر قرآن چیست؟ در جواب گفته می‌شود که «تکرار» نقش‌های تربیتی و معرفتی مهمی را در قرآن ایفا می‌کند. تکرارهای قرآنی را می‌توان در گونه‌های لفظی، معنایی و لفظی-معنایی دسته‌بندی کرد. این تکرارها، گاه پیوسته و بدون فاصله‌اند و گاه در یک سوره با فاصله‌هایی منظم و گاه در دو سوره‌ی مختلف هستند. خاستگاه بحث «تکرار»، علم معانی است و آن را یکی از انواع اطناب می‌شمارند و این در صورتی است که تکرار فایده داشته باشد. نتیجه این که تکرار در قرآن، علاوه بر این که فایده دارد و بلیغ است، ضرورت نیز دارد، زیرا قرآن در ابعاد گوناگون، معجزه است؛ نه فقط در بُعد بلاغی و هنگامی که میان هدف اصلی نزول قرآن و قواعد بلاغی تعارضی به وجود آید، اصل، هدف است. پس اگر در مورد استفاده از الفاظ مکرر گفته شود که مخل فصاحت و بلاغت است، درباره‌ی تکرار الفاظ قرآنی این تعبیر درست نیست. با تبیین و تفسیر پدیده‌ی تکرار در قرآن کریم، بیان ویژگی‌ها و شرایط ایجاد آن و همچنین بیان علل و حکمت‌های آن، ثابت می‌شود که تکرار در قرآن دارای فایده‌های فراوان تربیتی و بلاغی است.

کلیدواژه: تربیت، تکرار، فصاحت، بلاغت.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
1	مقدمه.....
2	گونه‌های تکرار در قرآن.....
2	1- معنایی.....
2	2- لفظی.....
3	3- لفظی و معنایی.....
3	بررسی ویژگی‌های تکرارهای قرآنی.....
3	1- پیوسته و بدون فاصله.....
3	2- ناپیوسته و با فاصله‌ی نزدیک.....
4	دو دیدگاه در مورد تکرارهای قرآنی.....
4	دیدگاه اول.....
4	دیدگاه دوم.....
5	نکات تکرارهای قرآنی.....
5	ضرورت تکرار.....
5	سرّ لزوم تکرار آیات از نگاه عالمان.....
6	علل و فایده‌های تکرارهای قرآنی.....
6	1- تأکید.....
9	2- یادگیری.....
10	3- راسخ شدن کلام در نفوس و افکار.....
11	4- تذکر و یادآوری.....
12	5- عمومیت محتوا.....
12	6- علل دیگر.....
13	علت تکرار داستان‌های قرآنی.....

- 1- راهنمایی و دعوت به یگانه‌پرستی 13
- 2- بیان سرنوشت تکذیب‌کنندگان 14
- 3- نمایان شدن ابعاد زندگی پیامبران 15
- 4- تقدیر و سرنوشت گذشتگان 15
- 5- تسلی پیامبر و مسلمانان در هنگام رویارویی با دشمن 16
- 6- حجیت بخشیدن احادیث پیامبران و ائمه 16
- نتیجه‌گیری 18
- منابع و مأخذ 19

مقدمه

خالق انسان بر همه‌ی آشکار و نهان نیازها، تمایل‌ها و کشش‌های نفسانی انسان به طور کامل آگاه است و جهت تربیت و تکامل شخصیت فردی و اجتماعی مسائلی را متذکر شده، روش‌هایی را بیان می‌دارد که به طور کامل منطبق بر ویژگی و استعدادهای طبیعی انسان است. یکی از این مسائل و روش‌های تربیتی بیان شده در قرآن تکرار است که با طبیعت انسانی رابطه دارد. در این تحقیق سعی شده است که مرز بین تکرار با فایده و تکرار بی‌فایده مشخص شود تا ثابت شود که تکرارهای قرآنی نه تنها بی‌فایده نیست، بلکه پدیده‌ی تکرار آیات و الفاظ قرآنی ضرورت دارد. اهمیت بحث تکرار از آن جا مشخص می‌شود که از دیرباز در کتب تفاسیر، علوم قرآنی و علوم بلاغی و ... نکاتی در این مورد ذکر شده است. و حکمت بیان این تکرارها مورد بررسی قرار گرفته شده است. نحوه‌ی انجام این تحقیق به صورت جمع‌آوری مطالب از کتاب‌های مختلف، مخصوصاً کتاب‌های تفسیری، تربیتی، قرآنی و روانشناسی می‌باشد.

کردن سرنوشت پیامبران در جای جای قرآن هشدار است برای دیگران که باید بادقت زندگی آنان را خواند و از عوامل شکست و موفقیت گذشتگان بهره گرفت.

5- تسلی پیامبر و مسلمانان در هنگام رویارویی با دشمن

قرآن کریم تدریجاً برای امت نازل گردید. چون مسلمانان گام به گام با آزمایش‌های جدید و حرب‌های دشمن روبه‌رو می‌گشتند، در چنین صورتی اگر آن‌ها هر بار تسلی داده نمی‌شدند از حرکت باز می‌ایستادند. قرآن کریم، واقعیات انبیای گذشته را در هر جایی که مسلمانان دچار مشکلات می‌شدند تعریف می‌کرد و به آن‌ها تذکر می‌داد که در این آزمایش‌ها تنها نیستند، بلکه هر قافله‌ی دعوت حق از این وادی‌های صعب‌العبور گذر کرده است و همیشه فتح و پیروزی در انجام کار نصیب آن‌ها شده است.

6- حجیت بخشیدن احادیث پیامبران و ائمه

تکرار قصه‌ها واضح می‌کند که قرآن برای بیان جزئیات احکام بیان نشده است و هدف اساسی آن اصلاح عقاید و تذکر و تشویق به نیک‌کرداری است و جزئیات قانون توسط پیامبر و اولوالامر می‌باشد چرا که در این صورت بیان احکام بارها در قرآن تکرار می‌گشت نه قصه‌های مکرر، پس یکی از اهداف تکرار داستان‌های قرآن این است که ثابت شود حدیث پیامبر و ائمه دارای حجیت است.

وجود تکرارهای گوناگون در قرآن کریم، توجه دو دیدگاه را به خود جلب نموده است:

- 1- برخی از متفکران و مفسران معتقدند چون هر تکراری را که در قرآن در نظر بگیریم، معنای جدیدی را به ما منتقل می‌کند، پس در قرآن تکراری وجود ندارد.
- 2- برخی نیز معتقدند که در قرآن تکرار وجود دارد چون تکرار از امور تربیتی است و قرآن کتاب تربیت است.

پس دیدگاه دوم قابل قبول‌تر می‌باشد؛ چرا که تکرارهای قرآنی مخمل به فصاحت عربی نیست و فواید زیادی را در بردارد، از جمله تأکید، یادگیری، راسخ شدن در نفوس و افکار، تذکر و یادآوری، عمومیت محتوا، تقویت حافظه و ... که یکی از مهم‌ترین اهداف قصص

قرآنی، پندگیری و عبرت‌آموزی در حوادث گذشته است که در غالب ابعاد گوناگون در جای
جای قرآن تکرار می‌گردد.

نتیجه‌گیری

قرآن، کتاب تربیت و برنامه‌ی هدایت است و انسان موجودی است که آفرینش عالم هستی به خاطر اوست و از آن رو که مخاطب قرآن است، یکی از اساسی‌ترین و محوری‌ترین موضوعات قرآن می‌باشد. در علوم بلاغی، تکرار بیشتر، نوعی اطناب شناخته می‌شده است و انگیزه‌ی کسانی که از موضوع تکرار در قرآن سخن گفته‌اند، بیان بلندای سبک قرآن و سازگاری تکرارها با اعجاز بیانی آن است. تکرار از ویژگی‌های سبک ادبی و پدیدآورنده‌ی بیشتر آرایه‌های لفظی است. در مقاماتی از سخن نیز، بلاغت، اقتضای تکرار را دارد. تکرار قانونی مهم در آموزش و تربیت به شمار می‌آید و کارکردهای گوناگونی دارد. تکرار زیاد، جریان‌ی فکری و عاطفی را شکل می‌دهد و اثرگذار خواهد بود. با بیان علت‌ها و حکمت‌های تکرارهای قرآنی می‌توان به ضرورت و اهمیت تکرارهای قرآنی در تربیت و هدایت انسانی پی برد. مخصوصاً که روش‌های تربیتی قرآنی، منطبق بر ویژگی‌ها و استعدادهای فطری و طبیعی انسان است، پس ایجادکننده‌ی شرایط برای تکرارهای قرآنی، اوصاف و ویژگی‌های فطری انسانی است.

منابع و مأخذ

منابع فارسی

* قرآن کریم.

1. افروز، غلامعلی، چکیده‌ای از روانشناسی تربیتی، چاپ ششم، تهران، چاپ بهمن، 1381.
2. امینی، ابراهیم، اسلام و تعلیم و تربیت، چاپ دوم، بی‌جا، چاپ میعاد، 1373.
3. ثقفی تهرانی، محمد، تفسیر روان جاوید، ج 4، چاپ سوم، تهران، انتشارات برهان، 1398ق.
4. جوادی آملی، عبدالله، تفسیر تسنیم، ج 1، چاپ اول، قم، مرکز نشر اسراء، 1378.
5. جوادی آملی، عبدالله، تفسیر موضوعی قرآن در قرآن، ج 2، چاپ اول، قم، مرکز نشر اسراء، 1378.
6. سید کریمی حسینی، سید عباس، تفسیر علیین، ج 1، چاپ اول، قم، انتشارات اسوه، 1382.
7. شریف مرتضی، علی ابن حسین موسوی علوی، امالی المرتضی، ج 1، تحقیق: محمدابوالفضل ابراهیم، بی‌جا، انتشارات دار احیاء الکتب العربیه، 1373.
8. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج 1، 9، چاپ سوم، تهران، انتشارات ناصرخسرو، 1372.
9. قرائتی، محسن، تفسیر نور، ج 7، 8، چاپ یازدهم، تهران، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، 1383.
10. مصطفوی، حسن، تفسیر روشن، چاپ اول، ج 13، تهران، مرکز نشر کتاب، 1380.
11. مظاهری، حسین، خانواده در اسلام، چاپ چهاردهم، قم، انتشارات شفق، 1378.
12. معرفت، محمدهادی، التمهید، ج 5، چاپ اول، قم، مؤسسه نشر اسلامی، 1414ق.

13. مكارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، چاپ اول، ج 1، 12، 25، تهران، دارالکتب الاسلامیه، 1374.
14. نجاتی، محمد عثمان، قرآن و روان شناسی، چاپ هفتم، مشهد، مؤسسه چاپ آستان قدس رضوی، 1386.
15. نجفی خمینی، محمد جواد، تفسیر آسان، ج 1، چاپ اول، تهران، انتشارات اسلامی، بی تا.
16. نصیریان، یدالله، علوم بلاغت و اعجاز قرآن، چاپ دوم، قم، چاپ مهر، 1380.

منابع عربی

17. زمخشری، محمود، الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل، ج 4، چاپ سوم، بیروت، دار الکتب العربی، 1407ق.
18. جرجانی، ابوالمحسن حسین بن علی، جلاء الأذهان و جلاء الأحزان، ج 10، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران، 1377.
19. مغنیه، محمد جواد، التفسیر الکاشف، ج 1، چاپ اول، بیروت، دار الکتب العلمیه، 424ق.